

tinuitu mezi penitenčními a postpenitenční péčí. Všechna navržená opatření následně realizovat v dostatečně financovaném prostředí, které lze hledat nejen v mandatorních výdajích určených státním rozpočtem, ale také například ve fondech Evropské unie.

Kniha *Resocializácia odsúdených* představuje zdařilý průsečík deskripce procesu zacházení s vězněnými osobami ve výkonu trestu ve Slovenské republice a široké škály výzkumů přímo v podmínkách vězení. Je nutné ocenit originalitu a objem získaných dat přímo od uvězněných respondentů, neboť podmínky zkoumaného prostředí nejsou pro badatele příliš komfortní. Získaná data proto představují cennou základnu pro budoucí komparaci slovenského a českého vězénství, tedy systémů vycházejících z tzv. společné filosofie trestání, i s přihlédnutím k faktu, že podobné posouzení českého vězeňského systému a tak rozsáhlý výzkum bohužel žádná publikace dosud nenabízí.

Petr Juříček

Yanis Varoufakis: *Globální Minotaurus: Amerika, Evropa, krize a budoucnost globální ekonomiky*

Praha, Rybka Publishers 2013, 276 s.

Yanis Varoufakis se ve své knize *Globální Minotaurus* zabývá systémovými kořeny ekonomické krize z roku 2008. Propojuje v ní přitom své intelektuální a politické aspirace. Vykročuje totiž jednak za hranice ekonomického myšlení a své poznatky čerpá ze široké palety sociálních věd a zároveň sestupuje ze slonovinové věže akademické debaty a snaží se své čtenáře hledat především v řadách široké veřejnosti. Mnohohrstevnatá Varoufakisova analýza vychází z hlubokého porozumění vztahům mezi ekonomickými procesy, sociální realitou a politickým uspořádáním. Kniha tak představuje politickou ekonomii v tom nejlep-

ším slova smyslu. Jeho současné působení v roli ministra financí řecké vlády zase dokazuje v poslední době v sociálních vědách velmi vzácné odhodlání jít s „kůží na trh“ a přijmout za své myšlenky politickou odpovědnost.

Základní kostru knihy tvoří výklad krize z roku 2008. Ta podle něj není jen drobné zaškobrtnutí na cestě k prosperitě, ale katastrofa srovnatelná s velkou depresí. Je přesvědčen, že stejně jako nemohla ekonomika stát na těch samých základech po roce 1929, musí se i dnes od základu změnit. Abychom ale učinili správnou volbu, musíme nejprve pochopit, co se roku 2008 přihodilo. Podle Varoufakise běžná konvenční vysvětlení, která pracují s hypotézami o deregulaci ekonomiky, bezbřehé chamtivosti korporátního sektoru, financiazací ekonomiky, toxických finančních instrumentech, špatné makroekonomické politiky atd., sice obsahují část pravdy, nepojmenovávají však příčinu (viz také recenze P. Mezihoráka v tomto čísle). Představují totiž v jeho očích pouhé symptomy mnohem závažnější nemoci, která má co do činnosti s koncem globálního uspořádání, které se prosadilo po roce 1971, nebo chcete-li s úmrtím Globálního Minotaura.

Varoufakis vrhá nové světlo na poválečný vývoj. Jeho analýza je založena na studiu mezinárodního toku kapitálu. Ten je však zkoumán především v jeho společenských souvislostech. Kapitál zde neobíhá na základě abstraktních a jemu imanentních pravidel, je uváděn v pohyb konkrétními lidmi a Varoufakis se vždy snaží vykreslit jejich motivy. O krizi se často mluví jako o globálním fenoménu. To je však mylné označení, krize zasáhla totiž zejména rozvinuté země globálního severu. Varoufakis si to uvědomuje, a proto svou analýzu zužuje na Evropu, Japonsko a především na USA, které jako globální hegemon mají na globální uspořádání největší vliv.

V době od druhé světové války se střídaly zatím dva systémy globálního uspořádání. Základy prvního z nich byly

položeny na sklonku druhé světové války v Bretton Woods, kde bylo dohodnuto nové poválečné mezinárodní uspořádání. Cílem měla být především stabilizace mezinárodních vztahů a vytvoření systému, který by zamezil opakování traumatických zkušeností válečného běsnění a velké deprese ze třicátých let. Výsledek konference ovšem spíše potvrdil pozici Spojených států, coby nastupujícího světového hegemonu, než že by vytvořil opravdu stabilní mezinárodní systém. Na konferenci vystoupil i J. M. Keynes se svým návrhem na vytvoření tzv. globálního mechanismu recyklace přebytků (GMRP). Ten měl zabezpečovat stabilitu světové ekonomiky a neutralizovat systémové rozpory obsažené v kapitalismu. Projekt však podle názoru americké administrativy znamenal ohrožení pro americké zájmy a nebyl přijat.

Keynes si byl dobře vědom, že kapitalismus je bytostně nestabilní systém náchylný ke krizím. S tím, jak umožňuje na jedné straně koncentrovat bohatství, produkuje na druhé straně bídu a strádání. Nerovný rozvoj ale ve výsledku podemílá samotné základy systému. Výrobky musí mít totiž také svůj odbyt a ve chvíli, kdy vysychá poptávka, nemá komu druhá strana prodávat. Nastává krize a systém se hroutí. Spojené státy proto musely po válce vymyslet způsob, jak zabezpečit poptávku pro své výrobky. Zdevastovaná Evropa neměla finance, o třetím světě ani nemluvě. V této situaci sehrál úlohu recyklačního mechanismu Marshallův plán, který nastartoval ekonomické oživení v Evropě, a následně podpora Japonska, která zásadním způsobem přispěla k japonskému zázraku. Systém fungoval tak, že Amerika vytvářela přebytky, které potom investovala do zemí, do kterých americké firmy vyvážely své zboží.

Celý mechanismus perfektně fungoval až do doby, než se dostala americká ekonomika do problémů. Ty byly způsobeny vznikem tzv. dvojího deficitu. Jednalo se o kombinaci záporné obchodní bilance

(USA více dovážely, než exportovaly) a narůstajícího fiskálního deficitu. Architektura systému byla ale postavena na předpokladu, že Amerika bude přebytkovou ekonomikou. V okamžiku, kdy se dostala do záporných čísel, začala se hroutit i celá stavba globálního uspořádání. Skončila doba Bretton Woodu.

Počátek 70. let tak přinesl fenomén zvaný stagflace (ekonomická stagnace kombinovaná s inflací). Zároveň se zvyšovala cena ropy, což nedávalo mnoho nadějí na obnovení dobré kondice světové ekonomiky. Klíčové bylo především, jak se se situací vyrovnají Spojené státy. Amerika se rozhodla nebudovat nový globální systém podobný tomu z Bretton Woods a přijala tak nová pravidla hry, kde si každý stát hájil jen své vlastní zájmy. Amerika zároveň poprvé v historii přišla s novou strategií, kdy namísto postupného vyrovnávání dvojího deficitu, se rozhodla jít cestou jeho prohloubení. Někde ovšem musela brát peníze, které umožnily její dvojí deficit financovat. Odpověď je třeba hledat ve funkci dolaru, který se od brettonwoodské konference stal de facto globální rezervní měnou. Přebytky ze světové ekonomiky ukládali státy, velké korporace i ropní šejkové na Wall Street. Spojené státy tak začaly fungovat jako globální vysavač kapitálu, který směřoval na Wall Street, kde se přetavoval na přímé investice do americké ekonomiky, nové finanční instrumenty, nové formy půjček a samozřejmě část z nich pohlcovaly banky a finanční ústavy samotné. Kruh se uzavřel a světlo světa spatřil Globální Minotaurus.

Co ale vzestup Minotaura znamenal? Varoufakis se při hledání odpovědi na tuto otázku neomezuje pouze na zpracování ekonomických dat, snaží se nacházet i kulturní a sociální aspekty, které se na jeho vládě podílely. Podle Varoufakise stála moc Globálního Minotaura na zvyšující se úloze Wall Streetu a zároveň na moci amerických korporací, jejichž hlavním předobrazem se stal Walmart. Strategie Walmartu

má dva pilíře, prvním je snižování nákladů práce v distribučních maloobchodních řetězcích v USA a druhým je nákup zboží především ze zemí třetího světa. Tam zakládají své podniky dodavatelé Walmartu. Walmart tak importoval třetí svět přímo do amerických měst a spolu s tím exportoval pracovní místa do rozvojového světa. Úspěch prodejů Walmartu byl navíc umožněn sofistikovaným zneužíváním frustrace americké pracující třídy ze ztráty amerického snu, kterou Walmart kompenzoval prostřednictvím stlačování cen na minimum, aby bylo zaručeno alespoň udržení stávající životní úrovně. Nový způsob podnikání kompenzoval nižším třídám stagnaci nebo pokles ve výši reálných mezd a v konečném důsledku i stále se zhoršující pracovní podmínky, protože strategie, které zaváděl Walmart rychle kopírovaly další podniky.

Wall Street zase svou existenci založil na obchodování s dluhy. Přívál zahraničního kapitálu umožnil bankám vytvářet nové úvěry a nové finanční instrumenty. Ty nejrozšířenější vešly ve známost jako CDO. CDO fungovaly tak, že úvěry, které banky vydávaly, se rozkládaly, míchaly a následně opět skládaly s jinými do nových balíčků. Vytvářely se tak mixy s různým množstvím rizika, jehož skutečnou velikost ovšem nikdo z kupujících nemohl přesně určit. Z tohoto důvodu začaly nabývat na významu ratingové agentury, které na základě velmi složitých matematických modelů odhadovaly množství rizika spojeného s nákupem obligací. Matematizovaná rétorika pěstovala ve vládách i ekonomech falešné přesvědčení o tom, že finanční inovace zbavily ekonomický systém veškerého rizika. Dluhy, které banky tímto způsobem emitovaly, přitom začaly růst do astronomických výší a dosáhly mnohonásobku reálných příjmů.

Jak je ale možné, že si nikdo, dokonce ani odborná veřejnost, nevšiml, že se blíží katastrofa? Část odpovědi Varoufakis hledá v ideologickém působení ekonomické

teorie, která své panství rozprostřela od Bílého domu přes Wall Street až po přední americká média a univerzity. Tento druh ekonomie velebil deregulovaný trh a cíleně diskreditoval jakékoli pokusy o státní zásahy do ekonomiky a regulaci trhu. Tyto teorie byly navíc opatřeny rozličnými matematickými modely, které jim dávaly punc věrohodnosti. Kapitalismus popisovaly velmi složitými konstrukcemi, jejichž labyrintem nekonečně spleťtých formalistických struktur se mohli ekonomové proplétat po libovolně dlouhý čas, aniž by znamenali, že způsob, jakým byly zkonstruovány, neodpovídá skutečnému fungování kapitalistické ekonomiky.

V závěru knihy potom Varoufakis popisuje, jakým způsobem elity s krizí naložily. Vykresluje bohužel velmi pochmurný obraz, který konzervuje uspořádání před krizí a neumožňuje opravdu zásadní proměnu světového systému. Systém, který se z krize zrodil, nenahradil Globálního Minotaura, podržel naopak jeho základní instituce – banky, jejichž dluhy na sebe vzaly veřejné rozpočty. Varoufakis proto znovu volá po zavedení GMRP, který by vytvořil podmínky pro více sociální a udržitelnou globální ekonomiku. Své naděje vkládá do Spojených států, Evropa je podle něj ve stavu postupného úpadku a nastupující ekonomiky nemají potřebné zkušenosti s prošlapáváním nových cest v globálním měřítku.

Přestože text je psán způsobem, který vtahuje člověka do „děje“, čtenář má neodbytný pocit, že problémy, se kterými nás Varoufakis seznamuje, mu jsou sice v nějaké podobě blízké, jejich řešení mu je však na hony vzdáleno. Zúžení zaměření knihy na vrcholné představitele států, bankovního sektoru a korporací dává smysl. V těchto kruzích se skutečně odehrávají zásadní rozhodnutí ovlivňující životy miliard lidí na planetě. Je však otázkou, jestli můžeme očekávat proměnu globálního ekonomického systému od lidí, kteří tento systém vybudovali a kteří, byť dnes s jistými obtí-

žemi, z jeho fungování i nadále profitují. Nezamýšleným důsledkem je tak reifikace a konzervace globální elity jako jediného aktéra, který může přinést kýženou změnu. Zaměření se na aktéry, kteří stojí mimo vysoké politicko-ekonomické kruhy, by mohlo ukázat nejen novou optiku pro čtení a řešení krize, ale zároveň i praktické návody pro každodenní jednání.

Závěrem je třeba podotknout, že kniha je důležitým a originálním příspěvkem k debatám o původu krize z roku 2008. Yanis Varoufakis nás v ní provede nejen labyrintem Globálního Minotaura, ale i základy moderní ekonomie. Pro čtenáře z řad sociálních vědců může být kniha zajímavá zejména z toho důvodu, že ekonomika zde není nahlížena prizmatem statických a mechanistických teorií, jak má ekonomie často ve zvyku, ale vychází z pochopení motivů jejich aktérů. Varoufakis velmi obratně kritizuje politické elity za chyby, kterých se dopouští. Můžeme jen doufat, že on sám bude ve své funkci prozíravější než jeho současní kolegové.

Tomáš Bek

William Milberg, Deborah Winkler:
Outsourcing Economics. Global Value Chains in Capitalist Development
New York, Cambridge University Press
2013, 349 s.

V roce 2014 vyvolal anglický překlad knihy Thomase Pikettyho *Capital in the Twenty-First Century* (Harvard University Press 2014) mediální poprask. Ambiciózní dílo ovšem neudeřilo jako blesk z čistého nebe, spíše bylo jakousi první větší ranou z fronty, která mohutní už od roku 2008. Přes skepsi živenou v Evropě a USA stále převažující politikou úspor a navzdory vlňe snad až příliš efektně promováných knih nelze popřít, že uvnitř ekonomie probíhá zvýšený paradigmatický pohyb. *Outsourcing Economics* vnímá tuto vibraci jako své

východisko i cíl. Slovní hříčka z názvu vystihuje skutečnost, že kniha jednak buduje základy ekonomie outsourcingu, jednak se zabývá kritikou ekonomie, která mnoho ekonomických témat z důvodu neschopnosti je zpracovat „outsourovala“ jiným sociálněvědním oborům, zejména sociologii, geografii a historii. William Milberg, vedoucí oddělení ekonomie a profesor The New School for Social Research, a Deborah Winkler, výzkumnice Schwartz Center for Economic Policy Analysis, se tento stav pokusili změnit.

Tam, kde Piketty nebo Varoufakis v knize *The Global Minotaur* (Zed Books 2011, viz recenze T. Beka jejího českého překladu v tomto čísle) vytváří vizi sociální nerovnosti jako jevu plynoucího z prohlubující se financilizace globální ekonomiky, se autoři *Outsourcing Economics* pozastavují a zamýšlí nad tím, zda nedochází k záměně důsledků s příčinami. Financilizace, tedy fakt, že čím dál větší podíl světového obchodu se odehrává na finančních trzích, je umístěna podobně jako narůstající sociální nerovnost do širšího rámce hlubší proměny světové reálné ekonomiky. Ta se po roce 1990 ocitla ve specifické fázi globalizace, která je charakteristická prudkým navýšením objemu mezinárodního obchodu s meziprodukty. Právě prostřednictvím studia globálních hodnotových řetězců (global value chains; GVC), tedy způsobu produkce statků a služeb založeném na rozkladu výrobního procesu na mnoho oddělených částí, a tím i mnoho dodavatelů, přistupují autoři k vysvětlení krachu v roce 2008 i dynamiky současné globální ekonomiky. V interpretaci Milberga a Winkler je podstatou a dá se říci i smyslem GVC mocenská asymetrie mezi koncem řetězce a jeho ostatními částmi. Ekonomické chování GVC tak nelze vysvětlit ekonomickými principy, ale analýzou distribuce moci uvnitř řetězců a pohledem na řetězce jako na sociální síť. *Outsourcing Economics* výrazně posiluje význam ekonomické sociologie, zejména práce Marka